

Spoštovani,

spodaj podpisani raziskovalci in raziskovalke protestiramo proti netransparentnemu postopku sprejemanja novih kategorij znanstvenih del 2.26 (Temeljni znanstveni slovar) in 2.27 (Znanstveni terminološki slovar, enciklopedija ali tematski leksikon) in predlagamo, da ARRS v najkrajšem času sprejme ukrepe, ki jih predlagamo na koncu dopisa. Iz navedb v nadaljevanju je razvidno, da pri obeh kategorijah sprejeti kriteriji privilegirajo raziskovalce ene same raziskovalne ustanove, ki je v procesu sprejemanja tudi edina imela možnost vpliva na njihovo oblikovanje. Sprejeti kriteriji omogočajo netransparentno samopripisovanje znanstvenih točk in onemogočajo znanstveno leksikografsko delo izven te iste ustanove. Kot prilogo dodajamo dopis upravnega odbora Evropske leksikografske zveze EURALEX o omenjeni problematiki.

Kronologija

Oktober leta 2010 je Znanstveni svet ZRC SAZU uradno predlagal Znanstvenemu svetu ARRS, naj sprejme spremembe *Pravilnika o kazalcih in merilih znanstvene in strokovne uspešnosti*, med katerimi so bile sporne sugestije glede znanstvenega ocenjevanja slovarjev, saj je v predlogu želel privilegirati svojo ustanovo z razvidno željo zagotoviti si monopol glede točkovnega ocenjevanja znanstvenih del po sistemu ARRS. Navajamo iz predloga:

Oznako naj dodeljuje samo odgovorna oseba za verifikacijo razvrstitve bibliografskih zapisov OSIC-a za humanistiko po pooblastilu Znanstvenega sveta Instituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU kot edine slovaropisne institucije v državi /.../

Pod takratni predlog so podpisani: dr. **Matija Ogrin** (ZRC SAZU), **Simona Frankl** (Biblioteka SAZU), dr. **Majda Merše** (ISJFR ZRC SAZU) in dr. **Marko Snoj** (ISJFR ZRC SAZU). Ta predlog je ARRS zavračal do leta 2015.

Novembra 2015 je dr. Luka Vidmar, vodja Osrednjega specializiranega informacijskega centra za humanistiko (OSICH) kot dela ARRS, ki je sicer zaposlen na ZRC SAZU (Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede), na spletnem forumu SlovLit objavil novico, da je OSICH “dosegel uveljavitev manjkajočih tipov, ključnih za jezikoslovje, slovenistiko, literarne vede in humanistiko: 2.26 Temeljni znanstveni slovar ali leksikon; 2.27 Znanstveni terminološki slovar, enciklopedija ali tematski leksikon; 2.28 Znanstvenokritična izdaja vira.” Sprejete kategorije se v celoti prekrivajo s predlogom Znanstvenega sveta ZRC SAZU iz leta 2010.

Po objavi novice je skupina raziskovalcev in avtorjev monografije *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*, ki večinoma prihajajo s slovenskih univerz, Instituta “Jožef Stefan” in drugih raziskovalnih ustanov, pozvala OSICH in ARRS, naj javno predstavi kriterije in merila vrednotenja bodočih slovarjev slovenskega jezika.

V odgovoru, poslanem **23. novembra 2015**, je dr. Luka Vidmar pojasnil, da so mu iz ARRS sporočili, “da je dopolnjena Tipologija še vedno v postopku medresorskega usklajevanja, da ima status delovnega gradiva in da je zato ne smem javno predstavljati.” Ko je bila **februarja**

2016 nova tipologija objavljena na straneh ARRS, je bil OSICH oz. dr. Luka Vidmar ponovno pozvan, naj predstavi tudi kriterije za ocenjevanje novih znanstvenih kategorij, predvsem kategorij 2.26 (Temeljni znanstveni slovar) in 2.27 (Znanstveni terminološki slovar, enciklopedija ali tematski leksikon). Na ta poziv smo prejeli podoben odgovor, da so dokumenti "še vedno v pripravi oziroma v postopku medresorskega usklajevanja".

Kljub večkratnim pozivom in prošnjam torej zainteresirana strokovna javnost ni imela možnosti vpliva na dokončno sprejete kriterije in merila ocenjevanja slovarjev, strokovna razprava o tem je bila preprečena oz. eksplicitno zavrnjena s strani predstavnikov ARRS.

Septembra 2016 je bila *Tipologija dokumentov/del za vodenje bibliografij v sistemu COBISS* javno objavljena. Ta razkriva tudi kriterije za vrednotenje novih kategorij, ki očitno privilegirajo znanstveno ustanovo, ki je leta 2010 predlagala sprejete spremembe. Iz tega je mogoče sklepati, da je OSICH kot del ARRS - in vodja OSICH, ki prihaja z ZRC SAZU - verjetno v znotrajinstitucionalnem dogovoru, iz katerega je bila strokovna javnost izključena, upošteval zgolj interes ZRC SAZU oz. Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša kot prvotnega predlagatelja sprememb.

V nadaljevanju pojasnjujemo spornost sprejetih kriterijev.

Temeljni znanstveni slovar ali leksikon

Kategorija: 2.26 Temeljni znanstveni slovar ali leksikon

Vprašljivo je že poimenovanje kategorije, saj termina »temeljni slovar« in »temeljno slovaropisje« v evropski in svetovni leksikografiji ne obstajata. Predstavniki Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ju že nekaj časa uporabljajo kot protipol prav tako neobstoječim »aplikativnim slovarjem«, s čimer želijo Inštitut (samo)opredeliti kot (verjetno v (več)vrednostnem smislu) »temeljno institucijo«, ki izdeluje »temeljne slovarje«. Izraz, ki se v leksikografiji dejansko uporablja za podobne slovarje, kot je SSKJ, je »znanstveni« ali »akademski« slovar (scholarly dictionary). O tem govori tudi dopis, ki ga ARRS pošilja upravni odbor Evropskega združenja leksikografov EURALEX (v prilogi).

Opis kategorije (problematična mesta smo podčrtali):

Sem uvrščamo leksikografska dela, ki zadoščajo vsem naslednjim merilom: (1) imajo zahteven in strokovno utemeljen koncept, (2) izvirajo iz izčrpnega ali v velikem obsegu zbranega gradiva, (3) imajo visoko stopnjo izhodiščne urejenosti gradiva, (4) so nastala skupinsko, ker je za njihovo izdelavo potrebnih vsaj 70 človek-let dela, (5) izčrpno ali v zelo visoki meri upoštevajo relevantno literaturo, (6) prinašajo večstransko analizo gradiva na strokovno visokem nivoju, (7) so izčrpno ali visoko obvestilna, (8) prinašajo več novih jezikoslovnih spoznanj ali uveljavljajo druge pomembne novosti, (9) vkliučujejo le ročno, s strani človeka interpretirane podatke (strojno generirani podatki so lahko vključeni samo izjemoma, in sicer le kot dodatne vsebine), ki so bili (vsaj izhodiščno) zasnovani oz. interpretirani za človeškega uporabnika, (10) podatke prikazujejo na načine, ki so v sodobnem znanstvenem slovaropisju uveljavljeni (morebitne nove pristope morajo ustrezno

oceniti tako uporabniki kot strokovnjaki), pri čemer morajo vsi (potencialni) segmenti slovarja temeljiti na koherentnem in iz iste jezikoslovne logike izhajajočem konceptu ter podobne zadrege razreševati na podoben način, (11) imajo vsa ustrezna spremna besedila in (12) imajo velik pomen v narodnem in mednarodnem okviru.

Za razumevanje motivacije, ki bi lahko vodila oblikovanje navedenih kriterijev, je treba pojasniti nekaj podrobnosti iz nedavnega dogajanja na leksikografskem področju v Sloveniji. Motiv za ubeseditve gre iskati predvsem v objavi Predloga za izdelavo Slovarja sodobnega slovenskega jezika iz leta 2013, (<http://www.sssi.si>) in v metodoloških temeljih, opisanih v znanstveni monografiji *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve jezika* (<http://www.cjvt.si/sssij/>), ki je del Projekta izdelave Slovarja sodobnega slovenskega jezika in je bila izdana leta 2015. Ta projekt v Konzorciju za jezikovne vire in tehnologije združuje 50 sodelavcev z osmih ustanov, med katerimi so največje slovenske univerze, Institut »Jožef Stefan« in druge.

1. (3) imajo visoko stopnjo izhodiščne urejenosti gradiva

Predlog iz leta 2013 predpostavlja izdelavo slovarskih gesel v petih fazah, pri čemer je osnovna slovarska informacija, ki je pripravljena s strojnimi postopki iz korpusnega gradiva, na voljo že ob začetku. Del slovarskih informacij bi bil ponujen takoj na začetku leksikografskega procesa za vse iztočnice, slovarska gesla pa še ne bi bila dokončno urejena in opremljena z vsemi ostalimi predvidenimi informacijami. Namen tega je uporabnikom čim prej ponuditi čim več informacij o sodobni slovenščini, da torej ni treba čakati 20 let in več na leksikografski opis posameznih iztočnic s konca abecede ali seznama obravnavanih iztočnic. Ta pristop je za razliko od ZRC in ARRS predmet zanimanja mednarodne skupnosti, akademskih založnikov, kot je Oxford University Press in drugih. Kriterij (3) torej onemogoča tako zasnovan leksikografski proces in izključuje tovrstna dela iz kategorije »temeljni znanstveni slovar ali leksikon«.

2. (4) so nastala skupinsko, ker je za njihovo izdelavo potrebnih vsaj 70 človek-let dela

Ta kriterij je med najbolj spornimi, saj ni v ničemer povezan z vsebino dela. Pri slovarjih je enako absurden, kot bi bil pri katerikoli drugi kategoriji iz Tipologije. Primerjali bi ga lahko s tem, da ARRS predpiše najkrajši možni čas za pisanje znanstvenih monografij, člankov ali drugih del, in to preverja pri dodeljevanju znanstvenih točk. Hkrati kriterij predpisuje, da določenega tipa znanstvenega dela sploh ne more napisati en sam avtor. Pri tem izločitvenem kvantitativnem kriteriju je najbolj jasno razvidna tudi želja po zagotavljanju monopola za pridobivanje znanstvenih točk s pomočjo kategorije 2.26, saj v Sloveniji razen na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU trenutno ni jezikoslovne raziskovalne skupine, v kateri bi 10 raziskovalcev lahko sedem let (ali več glede na "vsaj" v opisu) delalo en slovar. To pomeni, da je kategorija a priori rezervirana za to raziskovalno skupino in nedostopna vsem ostalim raziskovalcem ne glede na kvaliteto ali vsebino njihovega leksikografskega dela. To je tudi v nasprotju s cilji akcijskega načrta za jezikovno opremljenost, kjer je omenjeno "sprejetje takega bibliometričnega vrednotenja slovarskih in drugih leksikografskih del, ki bo raziskovalce spodbujal k sodelovanju pri sestavljanju temeljnih in specializiranih priročnikov za slovenski jezik". Nerazumna in težko doumljiva posledica tega kriterija je torej odvrčanje raziskovalcev od iskanja možnosti izdelave slovarjev na učinkovitejši,

sodobnejši način, na kar opozarja tudi upravni odbor EURALEX, temveč jih -- nasprotno -- spodbuja k zavlačevanju dela, ker sicer ne bodo izpolnili tega kriterija. Kriterij (4) torej zagotavlja monopol pri dodeljevanju znanstvenih točk, ki se dodeljujejo avtomatično, saj ima samo ena ustanova zagotovljeno stabilno financiranje ARRS za dela, ki po tem kriteriju spadajo v kategorijo »temeljni znanstveni slovar ali leksikon«.

S tem kriterijem so iz te kategorije izključeni tudi skoraj vsi dvojezični slovarji, predvsem pa tisti, ki so po znanstvenih kriterijih sestavljeni za deprivilegirane ali manjšinske jezikovne skupine, kot so (dvojezični) slovarji romščine, madžarščine, hrvaščine, srbsčine itd.

4. (9) vkliučujejo le ročno, s strani človeka interpretirane podatke (strojno generirani podatki so lahko vključeni samo izjemoma, in sicer le kot dodatne vsebine)

Vključitev tega kriterija je ponovno treba brati v tesni navezavi s predlogom izdelave Slovarja sodobnega slovenskega jezika, saj ta predpostavlja avtomatizacijo leksikografskega procesa z namenom, da čim večji del rutinskih in preprostih leksikografskih opravil prevzame računalnik ali moč množic (*crowdsourcing*), s čimer želimo skrajšati čas do točke, ko je uporabniku na voljo v celoti obdelano in pregledano slovarsko geslo. Gre za pristope, ki jih uporabljajo ali preizkušajo največji izdelovalci slovarjev in inštituti po svetu. Ubeseditve so nejasne, saj ostaja odprto, kaj bi lahko bile "dodatne vsebine" (dodane čemu?) ali kaj točno pomeni "ročno interpretiran podatek". Že zdaj večina leksikografov uporablja strojno izluščene podatke iz besedilnih korpusov. Kot poudarja pismo upravnega odbora zveze EURALEX, je znanstveni razvoj v leksikografiji mogoč le ob podpori računalnikov, tako kot na številnih drugih področjih. Eksplicitno in pavšalno izključevanje strojno generiranih podatkov iz sodobnih leksikografskih procesov potiska slovensko leksikografijo nazaj v 20. stoletje.

5. so bili (vsaj izhodiščno) zasnovani oz. interpretirani za človeškega uporabnika

Ta kriterij je prav tako med najbolj spornimi, saj iz kategorije »temeljni znanstveni slovar ali leksikon« izključuje slovarje, ki so uporabni tudi za jezikovnotehnološke namene in so torej zasnovani za namen »računalniške berljivosti«. Če želimo, da slovenščina sploh preživi v digitalni dobi in se enakopravno vključuje v tehnološke procese, ki jih lahko spremljamo pri drugih jezikih (govorne tehnologije, strojno prevajanje, podatkovno rudarjenje, umetna inteligenca itd.), mora imeti računalniško berljive podatke o semantiki slovenskega jezika, ki so tipično vsebovani v (strojno berljivih) slovarjih, semantičnih in leksikalnih bazah in podobnih virih. Leksikografija in področje strojne obdelave naravnih jezikov imata že nekaj časa sinergične težnje, kar se kaže v pobudah, kot je akcija COST *European Network of e-Lexicography* (<http://www.elexicography.eu> 2013-2017) in številnih podobnih. Če je iz zasnove slovarja v kategoriji »temeljni znanstveni slovar ali leksikon« eksplicitno izključena računalniška namenska raba slovarskih podatkov, se bodo raziskovalci in leksikografi računalniškemu namenu zavestno začeli izogibati. Ta ukrep je s stališča ARRS, ki bi moral tovrstno rabo na vse načine spodbujati, skrajno nenavaden in kontraproduktiven.

6. (10) (morebitne nove pristope morajo ustrezno oceniti tako uporabniki kot strokovnjaki)

S stališča pripisovanja znanstvenih točk je ta alineja težko opredeljiva in pušča veliko prostora za manipulacijo s strani pripisovalca znanstvenih točk (OSICH). Vsak od omenjenih kriterijev namreč odpira številna vprašanja: kaj je nov pristop, glede na kateri pristop? Impliciran je nekakšen »obstoječi leksikografski pristop«, ki pa ni definiran. Če je kot stari pristop v slovenskem prostoru mišljen preprosto SSKJ, to pomeni vračanje na koncept iz petdesetih in šestdesetih let 20. stoletja, v tem času pa so se v leksikografiji zgodile številne spremembe. Če je mišljen drug pristop, ki ga poznamo iz tujine, se postavlja vprašanje kateri. Nejasno je tudi, kdo so »uporabniki in strokovnjaki« in kaj pomeni »ustrezna ocena«. Pri drugih znanstvenih delih je ob objavah običajno slepo strokovno recenziranje (*blind peer review*), ki vodi do uvrstitve v določeno kategorijo, v navedenem primeru pa to - kot kaže - ni dovolj, ni pa jasno, kako bo ARRS/OSICH prišel do »ocene uporabnikov in strokovnjakov«. Nedefiniran kriterij pušča veliko prostora za subjektivne interpretacije in možnost vpliva na odločitev potrjevalca verifikacije. Če je potrditev verifikacijev rokah OSICH, ki o oceni povpraša Znanstveni svet Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, kar je vsebovano v predlogu Znanstvenega sveta ZRC SAZU iz leta 2010, celotno ocenjevanje ostane v okviru (ZRC) SAZU in so točke torej samopripisane. Če bi ARRS ta kriterij obdržal, bi bilo treba jasno opredeliti telo, ki podaja to oceno, to pa ne more biti sestavljeno zgolj iz predstavnikov ustanove, ki lahko blokira vsak »nov pristop«.

Znanstveni terminološki slovar, enciklopedija ali tematski leksikon

Kategorija: 2.27 2.27 Znanstveni terminološki slovar, enciklopedija ali tematski leksikon

Sem uvrščamo leksikografska dela, ki zadoščajo vsaj devetim od dvanajstih meril, naštetih v tipu 2.26. Terminološki slovarji morajo poleg tega izkazovati normativnost ali vsaj prizadevanje za standardizacijo izrazja

Ta kategorija v resnici sploh ne določa kriterijev za terminološke slovarje, enciklopedije in leksikone, temveč pomeni zgolj podstopnjo na lestvici vrednotenja "temeljnih slovarjev", saj so kriteriji enaki kot pri kategoriji 2.26. Določanje kriterijev v smislu "9 od 12", pri čemer ni jasno, katerih, je zopet izjema v Tipologiji, kar kaže na zasilnost rešitve. Enako kot zgoraj za "temeljni" tudi tu ni jasno, kaj je "znanstveni" terminološki slovar (razen seveda, če pod tem poimenovanjem razumemo to, kar je v kriterije zapisal Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša). Obenem so s tako opredelitvijo, ki jo moramo brati skupaj z opisom kategorije 2.26, v slabši položaj kot jezikoslovci postavljeni strokovnjaki drugih področij, ki imajo željo ter voljo in vztrajnost napisati terminološki slovar svojega področja, torej opraviti s stališča slovenskega jezika nedvomno zaželeno nalogo, ki pa seveda ni del njihovega (financiranega) raziskovalnega dela.

Ob tem se je treba ustaviti tudi pri poimenovanju kategorij: ohranjanje zgolj izrazov "slovar, enciklopedija, leksikon" je zastarelo, saj se za vsebinsko taka, po obliki pa spletno dostopna dela uveljavlja izraz zbirka podatkov (tudi baza podatkov ali

podatkovna zbirka, zadnje ne v smislu kategorije 2.20). Ali pa je mišljeno, da te niti ne pridejo v poštev?

Bibliografska merila znanstvene in strokovne uspešnosti

Spornost navedenih kriterijev in (potencialen) poskus manipulacije z znanstvenimi točkami, ki ju opisujemo zgoraj, se izkazuje ob preverjanju predvidenega števila točk, ki se glede na [Bibliografska merila znanstvene in strokovne uspešnosti](#) pripišejo za novo kategorijo, predvsem pri t. i. glavnem uredništvu: *glavni urednik temeljnega znanstvenega slovarja ali leksikona (2.26), 80 točk*.

Kot je razvidno iz kolofona tretje izdaje SSKJ, ima slovar kar petnajst »glavnih urednikov«, ki so (skoraj) vsi tudi »avtorji slovarskih sestavkov«, torej bi bile avtorske in uredniške znanstvene točke podvojene:

Kolofon

Slovar slovenskega knjižnega jezika 2016

Elektronska objava tretje izdaje

Rastoči slovar na www.fran.si

Zbirka Fran, ISSN 2385-8613

Ljubljana 2016

© 2016, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Glavni uredniki

Nataša Gliha Komac, Nataša Jakop, Janoš Ježovnik, Boris Kern, Simona Klemenčič, Domen Krvina, Nina Ledinek, Matej Meterc, Mija Michelizza, Tanja Mirtič, Matic Pavlič, Andrej Perdih, Špela Petric, Marko Snoj in Andreja Žele

Avtorji slovarskih sestavkov

Nataša Gliha Komac, Nataša Jakop (frazologija), Janoš Ježovnik, Simona Klemenčič (etimologija), Domen Krvina, Nina Ledinek, Matej Meterc (frazologija), Mija Michelizza, Tanja Mirtič (izgovor, pregibnostno-naglasni vzorci), Andrej Perdih in Špela Petric

Skupaj torej avtorji in »uredniki« SSKJ3 zberejo **1350 točk**, kar je za vsakogar, ki pozna sistem ocenjevanja ARRS, solidno število relativno lahko pridobljenih znanstvenih točk. Če upoštevamo, da so isti avtorji in »uredniki« leta 2014 izdali tudi SSKJ2, ki skupaj nanese **1110 točk**, bodo omenjeni raziskovalci predvsem na podlagi dela prejšnjih generacij slovaropiscev, ki so izdelali izvorno, prvo izdajo SSKJ, pridobili **2460** znanstvenih točk.

Kolofon

Slovar slovenskega knjižnega jezika

Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja

Elektronska objava

Spletna izdaja na www.sskj2.si

Ljubljana 2014

© 2014, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in avtorji

Vsebina spletne izdaje je enaka tiskani.

Avtorji in drugi sodelavci

Navedeni so v izbiri *Avtorji*, ki je dostopna v spustnem seznamu zavihka *O SSKJ*

DRUGO, DOPOLNJENO IN DELOMA PRENOVLJENO IZDAJO SO PRIPRAVILI²

doc. dr. Nataša GLIHA KOMAC, znanstv. sodel.; dr. Nataša JAKOP, znanstv. sodel.; Boris KERN, asist.; dr. Simona KLEMENČIČ, znanstv. sodel.; Domen KRVINA, asist.; dr. Nina LEDINEK, znanstv. sodel.; dr. Mija MICHELIZZA, asist.; Tanja MIRTIC, asist.; dr. Andrej PERDIH, asist.; Špela PETRIC, asist.; prof. dr. Marko SNOJ, znanstv. svetnik; prof. dr. Andreja ŽELE, znanstv. svetnica

Na podlagi omenjenih ugotovitev predlagamo:

- da ARRS in OSIC kategorij 2.26 in 2.27 ne upoštevata, kriterije za ocenjevanje kategorij 2.26 in 2.27 umakneta ter opravita o tem javno razpravo, ki vključuje vse relevantne ustanove in strokovnjake;
- da v času do konsenzualno sprejetih sprememb pravilnika teh dveh kategorij ne uporabljata pri točkovanju znanstvenih del;
- da ARRS zamenja vodjo OSICH in na čelo postavi osebo, ki bo sposobna izpeljati postopke iz prejšnjih dveh alinej.

Podpisani (po abecednem redu):

1. dr. Špela Arhar Holdt (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta / Trojina)
2. dr. Tomaž Erjavec (Inštitut »Jožef Stefan«)
3. dr. Darja Fišer (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta / Inštitut "Jožef Stefan")
4. dr. Polona Gantar (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta)
5. dr. Vojko Gorjanc (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta)
6. dr. Monika Kalin Golob (Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede)
7. dr. Iztok Kosem (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta / Trojina)
8. dr. Simon Krek (Inštitut »Jožef Stefan« / Univerza v Ljubljani, Center za jezikovne vire in tehnologije)
9. dr. Nataša Logar (Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede)
10. dr. Marko Robnik Šikonja (Univerza v Ljubljani, Fakulteta za računalništvo in informatiko)
11. dr. Marko Stabej (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta)
12. dr. Špela Vintar (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta)